

Сербин Р.А., проректор Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ БЛАГОДІЙНИЦТВА

У правовій доктрині існують різні уявлення про правовий інститут як структурний елемент системи права. Наприклад, його розглядають як комплекс норм права певної галузі чи підгалузі, якими регульовано конкретний вид чи аспект однорідних суспільних відносин [1, с. 171]. Існують також інші визначення правового інституту, але їх зміст не відрізняється від зазначеного Г2, с. 389]. Найбільш широко розкрив це поняття та виокремив ознаки, притаманні правовому інституту, професор С. С. Алексєєв. За його підходом, правовий інститут - це законодавчо відокремлений комплекс юридичних норм, що забезпечує цілісне регулювання певного різновиду відносин або його аспектів. Ознаками правового інституту слід вважати однорідність фактичного змісту, юридичну єдність (комплексність) норм, законодавчу відособленість [3, с. 140].

Однорідність фактичного змісту полягає в тому, що кожний правовий інститут регулює чітко визначений різновид суспільних відносин, охоплених конкретною галуззю. Що стосується інституту благодійництва, то його нормами регульовано комплекс суспільних відносин, що пов'язані з наданням допомоги нужденним та стражденним. При чому ознака однорідності фактичного змісту не втрачається, адже весь комплекс названих суспільних відносин спрямований на допомогу нужденним та стражденним, а також на загальне

поліпшення рівня життя суспільства. Також зазначеній інституції притаманні принципи верховенства права, законності, милосердя, моральності, гуманізму та взаємодопомоги. Юридична єдність інституту полягає в тому, що норми, які його становлять, постають єдиним комплексом, цілісною системою, яку утворюють закони України: «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про громадські об'єднання», «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», «Про безоплатну правову допомогу», «Про гуманітарну допомогу», «Про соціальні послуги», [«Про народні художні промисли»](#), «Про виконання програм Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні», [«Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»](#), «Про волонтерську діяльність» тощо.

Видається логічним визначити такі групи норм, які може бути включено до інституту благодійництва: норми-принципи та вихідні засади цього правового інституту; норми, якими регульовано порядок розроблення та реалізації державних і місцевих цільових соціальних програм благодійництва; норми, якими закріплено джерела фінансування благодійництва; норми, котрими регульовано соціально-трудова відносина у цій сфері; норми, що забезпечують права нужденних; норми, якими регульовано правовий статус благодійників; норми, що регулюють особливості взаємодії публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва; норми, покликані регулювати відносина щодо соціального обслуговування нужденних; норми, що визначають способи захисту, гарантії соціальних прав та законних інтересів нужденних.

Зрештою, інститут благодійництва формують норми, котрими регульовано неоднорідні та відносно самостійні суспільні відносина. Але за своїм змістом, як уже зазначено вище, ці відносина є спорідненими, адже вони спрямовані на реалізацію відповідних завдань і функцій, що виявляються у формі надання допомоги нужденним та стражденним.

Таким чином, ці відносина об'єднані спільним призначенням - метою їхнього функціонування. Окремо слід звернути увагу на те, що відносина благодійництва підлягають регулюванню не лише нормами адміністративного права, а й інших галузей, зокрема цивільного, трудового, фінансового

права тощо. Функціонування цих норм у межах інституту зумовлене специфікою сфери, на яку їх звернено. Як зазначав професор Ф. М. Раянов, специфіку тієї чи іншої сфери суспільного життя можна розглядати як об'єктивний, системоутворювальний чинник правових спільностей Г4, с.121.

Вищевикладене дає можливість стверджувати, що розглядуваний інститут має комплексний характер, що полягає, по-перше, у наявності комплексу норм, якими регульовано неоднорідні та відносно самостійні суспільні відносини; по-друге, цей комплекс складається не лише з адміністративних норм, а й норм інших галузей права, що відображають специфіку сфери благодійництва. Таку комплексність необхідно розглядати як внутрішню властивість цього правового інституту.

Інститут благодійництва є цілісним та системним утворенням, а отже йому притаманна відкритість як ознака будь-якої системи, що розвивається. Відкритість системи означає, що її структурні елементи взаємодіють не лише між собою, а й з іншими зовнішніми системами правового і неправового характеру шляхом інформаційного обміну. Також за її рахунок відбуваються процеси внутрішньої впорядкованості. І зрештою, правовий інститут як система може не тільки поповнюватись нормами, прийняття яких повинно сприяти більш чіткому регулюванню зазначених відносин, а й запозичувати норми інших інститутів та галузей права. Щодо поняття цілісності, то воно стосується не стільки власне системи, скільки способу її дослідження. У цьому сенсі вона є виявом особливого опису системи загалом, відмінного від опису її елементів.

Як і кожній цілісній системі, інституту благодійництва притаманна така ознака, як інтегрованість. Саме вона забезпечує стійкий взаємозв'язок між різними елементами цього інституту як складовими комплексності та об'єднує їх у неподільне ціле. Іншими словами, інтегрованість характерна для всіх комплексних утворень, які становлять цілісну систему, тобто для всіх правових інститутів. Безумовно, комплексність та інтегрованість є атрибутивними ознаками, що виокремлюють інститут благодійництва. Організованість забезпечує об'єднання окремих елементів інституту в нерозривну єдність не механічно чи хаотично, а органічно, на підставі чітко визначених зв'язків.

Наступною ознакою системи норм, які формують інститут благодійництва, є багаторівневність, що виявляється в структурі означеного інституту. Структура системи може характеризуватися як за горизонталлю (коли йдеться про зв'язки між однотиповими, однопорядковими компонентами системи, наприклад, волонтерство та меценатство), так і за вертикаллю (благодійна діяльність є способом реалізації благодійництва). На горизонтальному рівні інститут складається з субінститутів та комплексу відповідних норм, які не увійшли до їх складу. Вертикальна структура враховує різну юридичну силу правових норм, тобто вони перебувають між собою у відносинах ієрархії. Зважаючи на відкритість інституту благодійництва, доцільно виокремити таку його ознаку, як об'єктивність Г5, с. 1801. Ця характеристика означає, що норми зазначеного правового інституту відбивають ті процеси, які сформувалися у благодійництві.

Отже, як висновок викладеного вважаємо, що інститут благодійництва - це впорядкована правова єдність, що складається з органічного комплексу відносин, спрямованих на добровільну, безкорисливу моральну, матеріальну та організаційну допомогу нужденним.

Список використаних джерел

1. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / за ред. В. В. Копейчикова. - Київ : Юрінком, 1997. - С. 171.
2. Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства : учебник / В. С. Нерсисянц. - М. : Норма ; Инфра - М., 2010. - С. 430; Енгибарян Р. В. Теория государства и права : учеб. пособие / Р. В. Енгибарян, Ю. К. Краснов. - 2-е изд. , пересмотр. и доп. - М. : Норма, 2010. - С. 389.
3. Алексеев С. С. Проблемы теории права. Основные вопросы общей теории социалистического права. Курс лекций : в 2 т. / С. С. Алексеев. - Свердловск : Свердловск. юрид. ин-т, 1972.-Т. 1. - С. 139-140.
4. Раянов Ф. М. Предмет и система сельскохозяйственного права : учеб. пособие / Ф. М. Раянов. - Уфа : Изд-во Башкир. ун-та, 1980.
5. Гафурова О.В. Теоретико-правові підходи до визначення інституту соціального розвитку села / О. В. Гафурова // Часопис Київського університету права. - 2012. -№ 2. - С. 277-281.